

Mach, Matěj; Hájková, Leona

Kritická esej o mediálním obrazu patriarchy Kirilla a ruských vládních představitelů

Sacra. 2023, vol. 21, iss. 2, pp. 25-35

ISSN 1214-5351 (print); ISSN 2336-4483 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.79055>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20231220

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Kritická esej o mediálním obrazu patriarchy Kirilla a ruských vládních představitelů

Matěj Mach, FSS MU, Katedra politologie; FF MU, Ústav religionistiky
e-mail: matej.mach@mail.muni.cz

Leona Hájková, FSS MU, Katedra politologie
e-mail: 524390@mail.muni.cz

Úvod

Náboženství a politika vedle sebe existují od nepaměti a jejich vztah je rozmanitý, determinovaný zejména institucionálním a kulturním kontextem společnosti, ve které koexistují. Následující kritická esej se zabývá velmi úzkým výsekem vztahu politiky a náboženství v současné Ruské federaci (dále pouze RF), konkrétně se zaměřuje na diskurz osoby patriarchy Ruské pravoslavné církve (dále pouze RPC) Kirilla, ze kterého je možné získat částečný vhled do vzájemného propletení společenských a politických stanovisek části RPC se současnou politikou a rétorikou ruského vládnoucího režimu. Po invazi ruských vojsk na území Ukrajiny se patriarcha Kirill ocitl v podobné situaci jako v roce 2014. V únoru 2022 stejně jako v témže měsíci o osm let dříve vypukl ozbrojený konflikt, na jehož obou stranách stáli věřící, kteří vzhledem k vnitřnímu institucionálnímu postoji církve, jenž neuznává pokusy o autonomii Ukrajinské pravoslavné církve (dále pouze UPC), spadají pod její autoritu. Specifická situace hlavního představitele může být pokládána za jeden z mnoha současných případů, kdy se náboženští představitelé v hypermedializované době pokoušejí nalézt rovnováhu mezi udržením institucionální celistvosti i přes politickou pluralitu následovníků, a úsilím prosadit se v mocenském zřízení moderních národních států. Eсей se tedy nezaměřuje pouze na samotné vystoupení ústřední postavy RPC, prozkoumává také mediální obraz, který je vytvářen výrazy vzájemné náklonosti se špičkami ruského režimu a legitimizačními poznámkami k aktuálnímu událostem spojeným s válečným tažením RF. Tento cíl bude sledovat kritickou linii argumentace, která je postavena na předpokladu mocenských ambicí a legitimizačních schopností náboženských činitelů, jež vyvstávají i v prostředí deklarativně sekulárního státu či ve prospěch aktů kontradiktorních k doktríně náboženské tradice. Představený záměr je založen na zdrojích z ruského, ale i západního mediálního online prostředí a v kontextu událostí po únoru 2022.

Ruská propaganda

Před ponorem do náboženského a mediálního diskurzu je nezbytné kvalifikovat, na základě čeho je možné determinovat, že jsou promluvy a výstupy Kirilla instrumentalizovány k mocenským účelům. Tento teoretický rámec si zaslouží krátkou historickou odbočku, která umožní nahlédnout do geneze pojmu a ospravedlní jeho následující kritické využití v kontextu válečného konfliktu. Od nepaměti můžeme

pozorovat politické strategie, které se projevují manipulací s informacemi ve veřejném prostoru, zejména v podobě glorifikace vlastního vůdce a hanobení protivníka. Cílem takového chování bylo vytvořit mezi svými poddanými požadovaný způsob chování, demonstrovat podporu bohů, a upevnit tak své mocenské postavení (Taylor, 2003: 21–23). Historicky by se první použití slova *propaganda* dalo datovat již do roku 1622, kdy byla ve Vatikánu založena *Sacra Congregatio de Propaganda Fide*.¹ Jelikož cílem propagandy této kongregace bylo šířit víru v Novém světě a zároveň vystupovat proti protestantismu, pojem tak pozbyl svůj neutrální význam a další jeho používání vedlo k aplikaci termínu v pejorativních konotacích – ve smyslu šíření specifických světonázorů reflektujících zájmy jisté skupiny (Jowett & O'Donnell, 2012: 2).

V období po první světové válce se odborníci začali zabývat propagandou jako společenským fenoménem. Edward Bernays, který je považovaný za zakladatele moderního výzkumu propagandy, masové manipulace a PR technik, kombinuje myšlenky Gustava Le Bona a Sigmunda Freuda (Beneš, 2014). Výsledkem této syntézy je stanovisko, kterým se pokouší zbavit propagandy negativní zátěže skrze slova: „Inteligentní lidé si musí uvědomit, že propaganda je moderním nástrojem, kterým mohou bojovat za produktivní cíle a pomáhat nastolit pořádek z chaosu“. (Bernays, 1928: 159). Dalším posunem ve vnímání propagandy je práce Harrolda Lasswella, který přichází s nadále relevantní definicí propagandy jako: „[t]vorby záměrně jednostranného prohlášení pro masové publikum“ (Lasswell, 1950: 284). V rámci odborné obce, která se zabývá problematikou propagandy, panuje obecná shoda na základních rysech tohoto fenoménu, přičemž klíčovým prvkem je vždy ovlivňování mínění a postojů člověka. Tento nový funkcionalistický přístup lze sledovat v práci Leonarda Dooba, jenž se zaměřil právě na sugesci jako rozhodující charakteristiku propagandy, kdežto její účel či motiv považuje, alespoň pro analytické vyhodnocení situace, za nepodstatný. Doobova definice je tedy zaměřená právě na tento rozměr, slovy: „Pokud jsou jednotlivci ovládnuti pomocí sugesce (...), pak lze tento proces nazvat propagandou bez ohledu na to, zda propagandista má či nemá v úmyslu ovládat.“ (Doob, 1935: 80; Welch, 2003: 317–318). Tento výčet různých přístupů a s nimi se pojících definic propagandy je východiskem pro výzkum Gartha Jowetta a Victorie O'Donnell, kteří v aktuálním příspěvku do debaty ohledně této nadčasové součásti politických bojů přichází s vlastním vymezením, když propagandu definují jako „záměrnou, systematickou snahu o formování vnímání, manipulaci s poznáním a usměrňováním chování a s cílem dosáhnout reakce, která podpoří požadovaný záměr propagandisty“. Namísto výlučného zaměření na funkci je zde zdůrazněn zejména účel komunikačního procesu (Jowett & O'Donnell, 2012: 6). Univerzální pojetí, které oba autoři představují, je tedy příležitostí, jak lze problém RPC uchopit v její komplexní celistvosti a zároveň nepřehlédnout dimenzi motivů, jež je nezbytné kriticky adresovat. Pokud se pokusíme aplikovat tento teoretický rámec v případě RF, je možné pozorovat roli náboženství, konkrétně pravoslavného křesťanství, jako nástroje, který používá současný ruský režim k vytvoření jednotné ruské identity. Nebylo by však namístě esencializovat pravoslavnou víru jako inherentně politickou entitu, která svou praxí bezděky slouží k dominanci režimu. Protože pravoslaví, ke kterému se ruský režim odvolává, je ve své podstatě

¹ V překladu „Posvátná kongregace pro šíření římskokatolické víry“.

civilizační a kulturní pravoslaví, jež je mnohdy interpretováno výlučně jako sounáležitost k imaginární komunitě nežli ke komunitě praxe, tedy zejména jako způsob o vymezení „nás“ vůči „nim“ (Brubaker, 2017: 1199). Právě díky opomenutí aspektů spojených s rituálními a doktrinálními součástmi náboženství je tato identita legitimně přijatelná napříč celou ruskou společností, i přes skutečnost, že se v RF k pravoslaví hlásí pouze zhruba 41 % populace (Sreda, 2012).²

Specifická podoba propagandy v Rusku³ je umožněna povahou politických institucí a státního systému v zemi, jenž plošně zprostředkovává určité ideologie za účelem konsolidace moci stávajícího režimu. Dramatické technologické proměny, které nastaly v dosavadním průběhu 21. století, znamenají také nové možnosti efektivního rozproštění politicky informovaných interpretací současných událostí, proto se hlavními kanály propagandy stávají kromě klasických mediálních platform rovněž internetové portály. Přesto je však stávající kontrola průtoku informací stále nejviditelnější právě v případě velkých televizních kanálů, které jsou ovládány státem přímo, a to prostřednictvím státních společností anebo skrze podniky vlastněné spřízněnými oligarchy.

Propagandistická strategie ruské vládní strany je založena na prosazování vítězného obrazu Putina, který se skládá ze tří prvků. Prvním prvkem je „hrdinství“: Putin je prezentován jako hrdina ve vynikající fyzické i duševní kondici, jako vlastenec a silný vůdce. Druhým prvkem je Putinova blízkost k „prostým lidem“. Mezi nástroje vytvářející tento obraz patří jeho mluva využívající žargon, pití čaje s důchodci, dárky pro novomanžele či líbání dětí. Třetím prvkem je důkladná znalost tématu, ať Putin mluví o čemkoli, vždy zná odpověď. Svou prezentací na obrazovkách prokazuje zvládnání čísel a oborových specifík, přičemž jeho projevy se na první pohled jeví na úrovni specializovaných profesionálů. Navzdory nárůstu protestních nálad a zhoršující se ekonomické situaci umožňují tyto strategie propagovat jednotné a nezpochybnitelné obrazy masám, přičemž zabráňují rozšíření pochyb a kritických postojů, které by mohly narušit legitimitu a ohrozit mocenské struktury. Právě takové obrazy slouží poté k ospravedlnění „expanze“ (invaze) do sousedních zemí, která se stává pouze součástí oné jednotné vize (Institut sovremennoy Rossii, 2012). Logistickou otázkou přenosu propagandy, jež byla usnadněna postupnou transformací politické organizace, řeší přímá kontrola federálních televizních kanálů a hlavních tištěných médií. Již v roce 2014 byla státní média hlavním zdrojem informací pro 60–70 % ruské populace (Trofimov, 2014: 169). Po masové likvidaci nezávislých médií v roce 2022 byl v zemi zaveden systém, který lze v souladu s historickými příklady nazvat vojenskou cenzurou, jelikož tvrdě potlačuje jakékoli pokusy o šíření protiválečných či protiputinovských postojů (Meduza, 2022).

Důležitým tématem ruské propagandy je konfrontace se Západem a NATO, které je ve státních médiích prezentováno jako historický neměnný nepřítel a agresor. Sebe prezentace ruské vlády je tak v kontrastu k vnějšímu nepříteli charakterizována rolí mírotvůrce. Tato role je udržována při životě i přes očividnou pozici země v rusko-ukrajinském konfliktu. V kontextu dané specifické situace získává navíc tento rámec pro interpretaci událostí osvoboditelský rozměr, který činí

² Údaj k roku 2012.

³ Obvyklé jsou také variace: ruská propaganda, kremelská propaganda, Putina propaganda.

z invaze spravedlivou obranu utlačovaného ruského obyvatelstva východní Ukrajiny (Kuzio, 2022: 43). Od začátku války na Ukrajině měla většina obyvatel země přístup pouze k informacím, které byly distribuovány státními médii a úřady. Navíc již v první den invaze ruský úřad Roskomnadzor⁴ požadoval, aby novináři používali pouze informace z „oficiálních ruských zdrojů“ (Roskomnadzor, 2022). Způsob, jakým budou média využita při válečném konfliktu, však mohl být zřejmý již v roce 2022, kdy televizní moderátoři z hlavních kanálů v zemi uvedli, že Ukrajina je zamořena neonacisty a fašisty a že americká vláda krizi podněcuje (Maksimenko, 2022).

Postsovětská historie pravoslavi v Rusku

Pro získání hlubšího vhledu do současného komplexního vztahu RPC a ruského státního aparátu, jenž umožní sledovat dlouhé a propletené vzorce mocenských zájmů obou entit, je nezbytné se ponořit do historického vývoje pravoslavi v nově vzniklé RF. Po letech státní hostility vůči RPC, ale také veřejné i tiché spolupráce mezi sovětskými státními složkami a náboženskou institucí nastává s proměnou režimu také změna v této věci (Shubin, 2006: 109–127). Postsovětské období začíná rokem 1990, kdy je novým patriarchou zvolen Alexej, který církev provede složitým obdobím rozpadu SSSR. Ještě před samotným rozpadem v roce 1991 Alexej jedná s prezidentem Gorbačovem a vyjadřuje kritický postoj vůči nově chystané legislativě, která se má týkat náboženských organizací. Nakonec je tato kritika zapracována do finálního znění zákona. Jednalo se o přelomový okamžik, jelikož tento zákon zakazoval užití síly proti náboženským obřadům. V podstatě šlo o první zákon od náboženské reformy Petra Velikého a vzhledem k blízkému spojení ruského státu z této nové legislativy benefitovala zejména RPC (Shubin, 2006: 173–175).

Vztahy RPC pod vedením patriarchů Alexeje a Kirila se špičkami RF zaznamenaly zlepšení oproti carské či sovětské éře. Patriarcha Alexej nastoupil cestu k přilnutí RPC ke státu, přičemž později tento proces dokončil patriarcha Kirill. Jako hlavní milníky v procesu změny vztahu by se dala identifikovat řada událostí. První z událostí bylo, když patriarcha Alexej otevřeně podpořil prezidenta Gorbačova během vojenskému převratu, o který se proti němu pokusila armáda (Davies, 2003: 96). Dalším významným momentem pro sblížení církve a státu byl rok 2006, kdy prezident Putin přišel s rétorikou „ruského světa“, tedy s pojetím civilizační jednoty všech, kdo si váží ruského slova a ruské kultury, ať už žijí v Rusku nebo v zahraničí. Rozvinutím narativní konstrukce, jež bylo doprovázeno oportunistickou poznámkou o perspektivní volbě, prezident Putin v roce 2016 zpečetil svazek umístěním pravoslavné tradice do jejího centra. Tyto kroky podle patriarchy Kirilla přispěly k vytvoření unikátní ruské identity jako civilizace. A tak se koncept svatě Rusí stal v náboženském a politickém diskurzu civilizační volbou, tedy volbou hodnot a světonázoru (Naydenova, 2017: 42).

Od vzniku UPC by se její vztah s RPC dal charakterizovat podobně jako tomu bylo ve vztahu nových nástupnických států k RF. Stejně jako nová vládnoucí garnitura, tak i představitelé RPC se snažili udržet nástupnické státy ve vlastní sféře vlivu. Za účelem vymezení se proti morálně zkaženému Západu jako aktérové,

⁴ Federální služba pro dozor v oblasti telekomunikací, informačních technologií a masmédií.

který ohrožuje ruské hodnoty, vznikl koncept svaté Rusi, jehož prostřednictvím ruské vládní špičky využívají institucionální a kulturní struktury RPC pro odlišení se vůči všem dalším potenciálním hrozbám, které by mohly ohrožovat ruskou kulturní identitu (Naydenova, 2017: 38). Ruský *narativ* označuje Západ a jeho hodnoty za zkažené a prostřednictvím afilience se souborem konzervativních hodnot, které zastupuje náboženská autorita RPC, ustanovuje opozici k liberálním myšlenkám jako je například manželství pro všechny (Götz & Merlen, 2018: 136). Koncept svaté Rusi může být součástí kolektivního a v širší veřejnosti sdíleného vnímání údělu národa, dle kterého je ruský národ multikulturní celek postavený na historické kontinuitě mezi Kyjevskou Rusí a dnešním Ruskem, přičemž Moskva představuje centrum svaté Rusi tvořené Ruskem, Ukrajinou, Běloruskem a Moldavskem (Naydenova, 2017: 38). Způsob, jakým RPC zaujímá roli v konceptu svaté Rusi, zapadá do rámce, kterým ruská vládnoucí elita instrumentalizuje pravoslavnou víru jako jednotící kulturní aspekt, bez dalších náboženských aspektů (Brubaker, 2017: 1199). Od rozpadu Sovětského svazu a vzniku nástupnických států uvnitř RPC byla patrná snaha o emancipaci ortodoxních církví nově vzniklých nástupnických zemí. Úsilí se však nesetkávalo s kladnou odezvou jak od RPC, tak od ruské vlády. V roce 1992, rok po vyhlášení nezávislosti Ukrajiny, vzniká Ukrajinská pravoslavná církev Kyjevského patriarchátu, která požadovala udělení autokefalie, s čímž RPC doposud nesouhlasí (Gazeta, 2018).

Postava Patriarchy Kirilla a jeho vztah k vládnoucím režimům

Již předtím, než v roce 2009 vystoupal Kirill na vrcholek institucionální hierarchie Ruské ortodoxní církve a přijal pozici patriarchy moskevského a celé Rusi, jeho cesta od roku 1970, kdy vstoupil jako aspirující do Leningradského semináře, byla propletena s politickými strukturami, jež, jak bylo neznačeno v předchozí části, byly spojeny s vládnoucí elitou (Patriarcha, 2009). V sovětských archívech byly nalezeny dokumenty, které svědčí o spolupráci Kirilla s KGB, přičemž se nejednalo pouze o řadové členství, nýbrž o dlouhodobou a intenzivní spolupráci, o čemž svědčí také to, že ve zpravodajské organizaci zastával pozici důstojníka. Nejedná se však o bezprecedentní propletení představitele RPC s vládními složkami, v rámci archivních dokumentů byly nalezeny důkazy i o členství patriarchy Alexeje. Přestože jsou tyto vazby známé, patriarcha Kirill se společně s Alexejem nikdy za svoji spolupráci s KGB neomluvili, ani ji nepřiznali (Sattler, 2009). Na rozdíl od nich, vztah hlavy RPC s nynější vládou v čele s prezidentem Vladimírem Putinem je velmi otevřený a medializovaný, což lze ilustrovat řadou událostí, například prezidentskými volbami v Rusku z roku 2012. Těsně před prezidentskou volbou Kirill označil dosavadní vládu Vladimíra Putina za Boží zázrak. V těchto volbách Putin postavil svou kampaň na tématu změny, kterou RF prošla od bouřlivých 90. let 20. století. Velmi podobnou rétorikou podpořil *narativní* reprezentaci posledních desetiletí patriarcha Kirill při snaze o zaštitění kandidatury Vladimíra Putina. Jeho analogie období před Putinovým převzetím moci s invazí nacistického Německa do SSSR v roce 1941 byla posléze také doplněna odsouzením opozičních protestů proti záměru ruského hegemona získat třetí prezidentský mandát a ve vyjádření na konto protestujících si rozhodně nebral servítky (Bryanski, 2012).

Okupace Krymu v únoru 2014 postavila patriarchu před složitou situací. RPC je jedinou pravoslavnou církví na Ukrajině, která je uznána za kanonickou světovým pravoslavným společenstvím. Věřící spadající pod autoritu RPC se tak ocitli na obou stranách konfliktu. Kirill se k ruské okupaci Krymu nevyjádřil. Tento jeho krok je možné přisoudit možným nechtěným konsekvencím, které by z to mohly ústít. Případné vyjádření podporující právo na ukrajinskou suverenitu by oslabilo jeho pozitivní vztah s Kremlem. V opačném případě, tedy explicitní legitimizací anexe, by autoritativní pozice RPC na Ukrajině utrpěla, přičemž by hrozilo bezprostřední nebezpečí jednotě církve. Kirillovo mlčení se však ukázalo být nedostačným prostředkem pro udržení neutrality, když bylo vnímáno ukrajinskými věřícími jako tichá podpora okupace a posílilo vnímání RPC jako politického nástroje Kremlu (Chawrylo, 2014).

Mezi lety 2014 a 2017 se Putinovy vztahy s patriarchou ochlazovaly, když neutralita náboženského představitele obdobně jako na druhé straně konfliktu zklamala očekávání prezidentské administrativy, jež se nedočkala náboženského požehnání proruského povstání na východě Ukrajiny (Podosokorsky, 2017). Reakcí na okupaci Krymu tak Kirill, zdá se, nedosáhl ani jednoho ze svých zamýšlených cílů. Nejvýraznějším důsledkem jeho jednání však bylo pravděpodobně početí snah o rozluky s RPC a udělení autokefalie Ukrajinské pravoslavné církvi (Chawrylo, 2014). Úsilí o dosažení autokefalie ze strany mnohých ukrajinských náboženských lídrů a věřících byly naplněny v roce 2018, kdy Svatý synod Ekumenického konstantinopolského patriarchátu, jehož patriarcha zastává postavení prvního mezi rovnými, učinil tento legitimizační akt (Ecumenical Patriarchate, 2018). Přestože rozhodnutí nebylo přijato institucí Patriarchátu moskevského a celé Rusi, tento nesouhlas spolu s dlouhodobou rivalitou Konstantinopolského a Moskevského patriarchátu pouze uspíšil schizma mezi zmíněnými organizačními celky pravoslavné církve (Liik, Metodiev & Popescu, 2019).

Události spojené s Krymskou krizí však byly pouhou předehrou toho, co se odehrálo dne 24. února 2022. Započetím ruské invaze na Ukrajinu se rozpadlo jakékoliv dosavadní úsilí o neutralitu ze strany RPC a zejména patriarchy Kirilla. Ten, v kontrastu s předchozími mezníky ve vztahu obou zemí, tentokrát zaujal jasné stanovisko, které artikuloval hned v den invaze. Projev, jenž byl po obsahové stránce totožný se současnou ruskou propagandou, obsahoval návod, jak nazývat ruskou „invazi“ na Ukrajinu speciální vojenskou operací (Demacopoulos, 2022). S ohledem na dlouhodobé vyjadřování patriarchy lze označit za překvapivé spíše to, že vedení RPC nezaujalo takto razný postoj již v roce 2014.

Podstatnou součástí diskurzu týkajícího se vztahu obou zemí a jistým předznamenáním imperiálních inklinací vlády i RPC byl koncept ruského světa. Mytologický útvar narativů, který může být považován za legitimizační prostředek, ale také za objektiv, jenž slouží k vyhodnocení událostí a podniknutí politických kroků, patriarcha Kirill hlásal již několik let před započetím otevřených vojenských výbojů, přičemž častěji se začaly aluze k této vizi objevovat i ve slovníku Vladimíra Putina. Využití rétorického prostředku může mít v případě patriarchy a jeho církve podstatný oportunistický cíl rozšíření autority a nabytí světské moci, protože právě tato náboženská instituce je v mytologickém rámci spoluautorem morálních hodnot. Patriarcha Kirill prostřednictvím své pozice v hierarchické struktuře RPC získává jedinečné postavení arbitra morálního řádu ruského světa. Další aspekty

narativu, jako vymezení se proti Západu, jsou navázány na přijetí konzervativních hodnot, tedy hodnot ztělesněných v náboženských normách a předpisech, jejichž utvářením je Kirill a instituce stojící za ním pověřena. „Morální normy se ve společnosti neobjeví znenadání, jsou vytvořeny subjekty, které mají jasné představy o žádoucím chování své komunity.“ (Finnemore & Sikkink, 1998: 896). Protagonistou norem „se aktér stává na základě upozornění na problémy, které dosud nebyly pojmenovány, interpretovány a dramatizovány“ (Stoeckl, 2016: 133). Podobně jsou problémy nalézány a interpretovány také v souvislosti s děním mimo hranice současné RF, kde je prostřednictvím nich ospravedlňováno nejen uvalení nových morálních norem, ale také odebrání státní suverenity, jež musí nezbytně ustanovení morálních norem předcházet.

Představená rétorická strategie byla dána na odív v kázání z 6. března 2022, v němž Kirill zopakoval Putinovo tvrzení, že v Donbaském regionu na Ukrajině probíhá genocida ruské menšiny. Tuto skutečnost Kirill vysvětluje jako utrpení za „zásadní odmítnutí takzvaných hodnot, které dnes nabízejí ti, kdo si nárokují světovou moc“ (Smith, 2022). V průběhu kázání invazi ospravedlňoval jako nedílnou součást boje proti hříchu a nátlaku liberálních cizinců na pořádání „homosexuálních přehlídek“, které jsou cenou za vstup do jejich řad. Podle patriarchy Rusko rovněž „vstoupilo do boje, který nemá fyzický, ale metafyzický význam“ (Smith, 2022). Patriarcha Kirill se v tomto veřejném projevu věnuje tématu ochrany Rusů a jejich hodnot před útokem Západu, který chce připravit členy ruského národa o jejich tradiční hodnoty, jež jsou mimo jiné reprezentovány pravoslavným v jeho kulturním smyslu. V tomto vystoupení rovněž patriarcha Kirill využívá narativ o genocidě ruské menšiny na Ukrajině, jedná tak v souladu s hlavními argumenty propagandy RF, které měly představovat klíčovou záminku pro vojenskou intervenci na Ukrajině. Jak bylo výše vysvětleno, právě díky konzervativním hodnotám pravoslavní se ruský režim může identifikovat jako ochránce správných hodnot a vymezit svou ofenzivu vůči západnímu světu. Ve jménu těchto správných konzervativních pravoslavních hodnot může ruský režim propojit vnitrostátní ambice pravoslavní církve a své geopolitické zájmy vystoupením proti sexuálnímu menšinám a všem dalším liberálním hodnotám, které je možná připsat dekadentní západní civilizaci (Götz & Merlen, 2018: 136).

Při příležitosti svátku triumfu pravoslavní, který se konal 13. března, patriarcha požehnal ruské armádě ve válce proti Ukrajině a předal ikonu veliteli ruské gardy. Patriarcha takto žehnal armádě, která na Ukrajině zničila řadu pravoslavních kostelů, jež spadají pod správu RPC, jelikož je považovala za potenciální úkryt ozbrojenců (Červoněnko, 2022). S odkazem na toto veřejné vystoupení je možné říci, že patriarcha Kirill pojímá válku proti dekadentnímu Západu nejen jako pouhý duchovní konflikt vedený skrze boj o srdce a duše věřících, ale bezprostředně se nabízí jako legitimizační nástroj posvěcující fyzický konflikt. Náboženské ospravedlňování násilných válečných aktů bylo dovršeno, když pár dní poté, co se svět dozvěděl o masakrech civilistů ve vesnici Buča, navštívil patriarcha Kirill vojenský kostel, ve kterém ocenil ruské vojáky jako „pokojné, mírumilovné a skromné lidi“, kteří jsou připraveni „ochránit náš domov“ za každou cenu (Gedeon & Toosi, 2022).

Rusko tuto válku ospravedlňuje právem na sebeobranu s cílem demilitarizovat a denacifikovat Ukrajinu a postavit před soud ty, kteří se dopouštěli krvavých zločinů na obyvatelstvu včetně občanů RF. Nutno podotknout, že pro toto tvrzení nemá

ruská strana žádné důkazy (Schmitt, 2022). Hlavní těžiště tohoto projevu spočívá ve snaze patriarchy Kirilla vykreslit ruské ozbrojené síly jako mírové milice, které své akce podnikají v sebeobraně před nacistickou Ukrajinou. Tato tvrzení jsou v souladu s tím, jak postoj k válce na Ukrajině, respektive na samotný ukrajinský režim, vykreslují narativy propagandy RF (JSNS, 2023). Předchozí moralizující diskurz se tedy mísí s obvyklými proudy vládního narativu, který falešně vykresluje Ukrajinu jako zemi vedenou pravicovými extremisty a usiluje o ustanovení historické analogie k válečnému konfliktu nacistického Německa a Sovětského svazu. Jedná se o snahu režimu vyburcovat obyvatelstvo ve prospěch války ustanovením černobílé dichotomie, a navázat tak na velký moment národní jednoty z doby druhé světové války (Smart, 2022).

Rétorika patriarchy Kirilla však mířena pouze k širší veřejnosti za účelem získání podpory a předcházení domácím nepokojům či protiválečným protestům. Úlohu náboženské legitimizace je možné vnímat také daleko bezprostředněji ve smyslu motivace samotných aktérů, kteří jsou mnohdy nuceni participovat ve válečném tažení. Právě takového případu si lze všimnout během léta 2022, kdy se patriarcha veřejně vyjadřoval k zahájení mobilizace v RF. Při svém kázání v klášteře Začatjevskij podpořil vojáky slovy: „Jděte statečně plnit svou vojenskou povinnost. A pamatujte, že pokud položíte život za svou vlast, budete s Bohem v jeho království, slávě a věčném životě.“ (Van Brugen, 2022). Kázání proběhlo v přímé reakci na zprávu o spuštění mobilizace rezervistů pro boje na Ukrajině. V Kirillově kázání se objevila řada dalších výroků, které byly směřovány vojákům: „Strach ze smrti totiž vyhání bojovníka z bojiště, slabé nutí ke zradě, a dokonce ke vzpouře proti bratrům. Pravá víra však strach ze smrti ničí“ a dále pokračoval: „víra člověka velmi posiluje, protože přenáší jeho vědomí od každodenního života, od hmotných starostí k péči o duši, o věčnost“ (Van Brugen, 2022). Nejpatrnějším tématem tohoto projevu je důraz na potřebu ruské civilizace, jelikož ruská civilizace a kultura jsou unikátní a od zbytku světa odlišné, přičemž je odkazováno na významový celek ruského světa. Představitelé církve a vlády tak z těchto konceptů čerpají hodnoty (Brubaker, 2017: 1199) a zároveň se je snaží přenést k co největší části obyvatelstva a zejména k jednotlivcům, jejichž loajalita bude ověřena nasazením do bojů. Patriarcha Kirill tak usiluje pomocí náboženství ve vojácích vyvolat fenomén hyperzávazku, tedy nabytí intenzivního přesvědčení, které může vést až k lhostejnému postoji k vlastní smrti nebo smrti ostatních lidí (Brubaker, 2015: 9–10).

Přes opakované vyzývání k boji a náboženskou demarkaci nepřátel od spojenců se však patriarcha stále snaží přizpůsobit svou rétoriku tak, aby byla alespoň částečně v souladu s doktrínou a praxí pravoslavné víry. Náznaky tohoto úsilí bylo možné pozorovat počátkem ledna 2023, kdy patriarcha vystoupil s prohlášením, ve kterém vyzýval obě strany konfliktu ke klidu zbraní v období pravoslavných Vánoc, jež začínají o poledni 6. ledna a končí o půlnoci 7. ledna a jsou společné pro obě země. Toto vyjádření patriarchy se odlišuje od jeho předešlých prohlášení (Kyiv Post, 2023). Lze se jen domnívat, co bylo bezprostředním motivem pro změnu rétoriky. Je možné spekulovat o tom, že důvodem mohou být vojenské nezdary, kterými si v té době ruská armáda procházela. Další příčinou může být také tlak, pod kterým se Kirill ocitl poté, co jej Kanada a Velká Británie připsala na sankční seznam. V tomto případě však patriarcha zaujímá neutrální postoj, kdy vyzývá obě strany ke klidu zbraní v době náboženského svátku. Pravoslaví není vnímáno jako

pouhý kulturní zdroj exkluzivistických hodnot, ale naopak je zde prezentováno ve smyslu náboženské praxe, tedy snahy poskytnout možnost věřícím prožít nábožen- ský svátek Vánoc v klidu a míru.

Závěr

Ruskou vládu v současné době podporuje pravoslavná církev, která dává na rozdíl od minulých let vzájemné partnerství zcela na odiv. Přestože je Ruská federace sekulárním státem, je očividné, že vláda s pravoslavnou církví úzce spolupracuje. Tuto skutečnost ilustruje řada charakteristik, které se projevují ve státních insti- tucích, ale také například v programu nejsilnější ruské strany Jednotné Rusko, jež se veřejně hlásí k církvi a tradičním pravoslavným hodnotám. Podle této úzce zaměřené analýzy přetrvává ve věci expanzivní válečné politiky mezi ruským stá- tem a Ruskou pravoslavnou církví oboustranně kladný vztah, kdy církev veřejně podporuje současný ruský režim a na druhé straně ruský stát posiluje postavení církve. Na předcházejících řádcích bylo jasně ilustrováno, jak pomocí ustanovení konzervativních hodnot jako civilizačního specifika ruského světa současná hlava Ruské pravoslavné církve, moskevský patriarcha Kirill, explicitně vyjadřuje pod- poru konání Vladimira Putina a napomáhá k legitimizaci nejen válečného taže- ní za hranicemi Ruské federace, ale také boje proti liberálním postojům uvnitř země (Stoeckl, 2016: 133). Bez podpory patriarchy a jím reprezentované instituce by mohlo být pro prezidenta Putina obtížnější udržovat společenskou konformitu a řád prostřednictvím narativu ruského světa, který se opírá mimo jiné o pravosla- ví jako o zdroj civilizačních hodnot.

Seznam použité literatury

Prameny:

- Bryanski, G. (2012/2/8). *Russian Patriarch Calls Putin Era "Miracle of God"*. Nalezeno [16.3.2023] na <https://www.reuters.com/article/idUKTRE81722Y20120208>.
- Červoněnko, V. (2022/3/14). *Patriarch Kirilo blagosloviv vijs'ka RF na vijnu proti Ukrajinu. Jak ce stalos'*. Nalezeno [18.3.2023] na <https://www.bbc.com/ukrainian/news-60720034>.
- Demacopoulos, G. (2022/2/27). *The Orthodox Response to Putin's Invasion: From Complacency to Clear Condemnation*. Nalezeno [18.3.2023] na <https://www.commonwealmagazine.org/orthodox-response-putin-invasion>.
- Gedeon, J. & Toosi, N. (2022/6/22). *The Pro-Putin Preacher the U.S. Won't Touch*. Nalezeno [19.3.2023] na <https://www.politico.com/news/2022/06/22/patriarch-kirill-putin-russia-ukraine-00041388>.
- Chawryło, K. (2014/8/14). *Patriarch Kirill's Game Over Ukraine*. Nalezeno [16.3.2023] na <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2014-08-14/patriarch-kirills-game-over-ukraine>.
- Kyiv Post. (2023/1/5). *Russia's Patriarch Kirill Calls for Orthodox Christmas Ceasefire in Ukraine*. Nalezeno [21.3.2023] na <https://www.kyivpost.com/post/6416>.
- Patriarcha. (2009/2/1). *Biografija Svjatějšego Patriarcha Moskovskogo i vseja Rusi Kirilla*. Nalezeno [21.3.2023] na <http://www.patriarchia.ru/db/text/547091.html>.
- Van Brugen, I. (2022/9/23). *Putin's Top Priest Tells Russians Not to Fear Death Amid Mobilization*. Nalezeno [20.3.2023] na <https://www.newsweek.com/russia-priest-patriarch-kirill-mobilization-putin-death-ukraine-1745616>.

Sekundární literatura:

- Beneš, K. (5.8.2014). Teorie propagandy: Vybrané typologie. *E-polis.cz*. Nalezeno [12.3.2023] na <https://www.e-polis.cz/clanek/teorie-propagandy-vybrane-typologie.html>.
- Bernays, E. L. (1928). *Propaganda*. New York: Horace Liveright.
- Brubaker, R. (2015). Religious Dimensions of Political Conflict and Violence. *Sociological Theory*, 33(1), pp. 1–19.
- Brubaker, R. (2017). Between Nationalism and Civilizationism: The European Populist Moment in Comparative Perspective. *Ethnic and Racial Studies*, 40(8), pp. 1191–1226.
- Davies, N. (2003). *A Long Walk To Church: A Contemporary History Of Russian Orthodoxy*. Oxford: Westview Press.
- Doob, L. W. (1935). *Propaganda: Its Psychology and Technique*. New York: Henry Holt.
- Ecumenical Patriarchate. (2018/10/12). *Announcement (11/10/2018)*. Nalezeno [24.6.2023] na <https://ec-patr.org/nakoinothen-11-10-2018/>.
- Finnemore, M. & Sikkink, K. (1998). International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*, 52(4), pp. 887–917.
- Gazeta. (2018/6/14). *Vselens'kij patriarhat opriljudniv dokumenti na pidtrimku ukrajyns'koyi avtokefaliyi*. Nalezeno [27.6.2023] na https://gazeta.ua/articles/life/_vselenskij-patriarhat-oprilyudniv-dokumenty-na-pidtrimku-ukrajynskoyi-avtokefaliyi/859088.
- Götz, E. & Merlen, C. R. (2018). Russia and the Question of World Order. *European Politics and Society*, 20(2), pp. 133–153.
- Institut sovremennoy Rossii. (2012/11/13). *Propaganda epokhi Putina*. Nalezeno [27.6.2023] na <https://imrussia.org/ru/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/1333-the-propaganda-of-the-putin-era>.
- Jowett, G. S. & O'Donnell, V. J. (2011). *Propaganda & Persuasion*. Thousand Oaks: Sage.
- JSNS. (2023). *Ukázky ruské propagandy směřující dovnitř Ruska*. Nalezeno [28.6.2023] na https://www.jsns.cz/valka-na-ukrajine/soucasna_ruska_propaganda/ukazky-ruske-propagandy-v-rusku#Nebezpe%C4%8Dn%C3%A1%20Ukrajina.
- Kuzio, T. (2022). Why Russia Invaded Ukraine. *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, 21, pp. 40–51.
- Lasswell, H. D. (1950). Propaganda and Mass Insecurity. *Psychiatry: Journal for the Study of Interpersonal Processes*, 13, pp. 283–299.
- Liik, K., Metodiev, M. & Popescu, N. (30.5.2019). Defender of the Faith? How Ukraine's Orthodox Split Threatens Russia. *ECFR: Wider Europe*, Nalezeno [25.6.2023] na https://ecfr.eu/publication/defender_of_the_faith_how_ukraines_orthodox_split_threatens_russia/.
- Maksimenko, A. (2022/7/26). *Zapadnye SMI: kak oni moltchali i kak pisali ob ukrajskom natsizme*. Nalezeno [30.4.2023] na <https://ria.ru/20220618/inosmi-1794656226.html>.
- Meduza. (2022/3/14). *Kak vlasti meshayut rossiyanam vyskazyvat'sya protiv voyny i presleduyut ih za eto*. Nalezeno [29.4.2023] na <https://meduza.io/feature/2022/03/14/kak-vlasti-meshayut-rossiyanam-vyskazyvatsya-protiv-voyny-i-presleduyut-ih-za-eto>.
- Naydenova, N. (2017). Holy Rus: (Re)construction of Russia's Civilizational Identity. *Slavonica* 21(1–2), pp. 37–48.
- Podosokorsky, N. (2017/10/30). *Počemu isportilis' otnošenija patriarcha Kirilla s Putinym*. Nalezeno [24.6.2023] na <http://religiopolis.org/publications/11984-novye-starye-simptomy.html>.
- Roskomnadzor. (2022/2/24). *Vnimaniyu sredstv massovoy informatsii i inykh informatsionnykh resursov*. Nalezeno [30.4.2023] na <https://rkn.gov.ru/news/rsoc/news/74084.htm>.
- Sattler, D. (2009/2/20). *Putin Runs The Russian State-And The Russian Church Too*. Nalezeno [20.9.2023] na https://www.forbes.com/2009/02/20/putin-solzhenitsyn-killir-russia-opinions-contributors_orthodox_church.html?sh=59e95b293bf9.
- Shubin, D. H. (2006). *History of Russian Christianity, Volume Four: The Orthodox Church 1894 to 1990: Tsar Nicholas II to Gorbachev's Edict on the Freedom of Conscience*. New York: Algora Publishing.
- Smart, C. (2022/7/2). *How the Russian Media Spread False Claims about Ukrainian Nazis*. Nalezeno [31.7.2023] na <https://www.nytimes.com/interactive/2022/07/02/world/europe/ukraine-nazis-russia-media.html>.
- Smith, P. (2022/3/8). *Moscow Patriarch Stokes Orthodox Tensions with War Remarks*. Nalezeno [17.10.2023] na <https://apnews.com/article/russia-ukraine-putin-religion-europe-moscow-0670305be2e010e02a4e195ced2b7523>.
- Schmitt, M. N. (2022/2/28). *"Russia's Special Military Operation" and the (Claimed) Right of Self-Defense*. Nalezeno [29.3.2023] na <https://lieber.westpoint.edu/russia-special-military-operation-claimed-right-self-defense/>.

-
- Sreda. (2012). *Arena Atlas religij i nacional'nostěj Rossii: Čislennost' naselenija*. Nalezeno [26.6.2023] na <https://sreda.org/arena>.
- Stoeckl, K. (2016). The Russian Orthodox Church as Moral Norm Entrepreneur. *Religion, State and Society*, 44(2), pp. 132–151.
- Taylor, P. M. (2003). *Munitions of the Mind: A History of Propaganda*. Manchester: Manchester University Press.
- Trofimov, E. A. (2014). Gosudarstvennaya propaganda v Rossii v natchale KhKhI V.: Politologičeskij otčerk. *Teoriya i praktika obščestvennogo razvitiya*, 21, pp. 169–171.
- Welch, D. (2003). Propaganda, Definitions of. In D. Culbert & N. Cull & D. Welch (Eds.). *Propaganda and Mass Persuasion: A Historical Encyclopedia, 1500 to the Present* (pp. 317–326). Santa Barbara: ABC CLIO.